EMBARGO tot 1 november 1980 16.30 uur

REDE J.C. TERLOUW VOOR DE ALGEMENE LEDENVERGADERING VAN DEMOCRATEN '66, OP 1 NOVEMBER 1980, IN DE VEEMARKTHALLEN TE UTRECHT.

In de geschiedenls van onze partij zijn we nog nooit zo hard met onze neus op onze verantwoordelijkheid gedrukt als het laatste half jaar.

De plaatsing van de middellange-afstand kernwapens kent in D'66 verschillende benaderingen, die overigens naar hetzelfde doel moeten leiden, namelijk ontwapening.

Ik dacht nlet alleen aan kernwapens toen ik sprak over onze verantwoordelijkheid.

De partij met de meeste Kamerzetels, de Partlj van de Arbeid, heeft uitgesproken de volgende periode niet aan de regering te zullen deelnemen als D'66 dat niet ook doet. Dat is nogal wat. Ik ben me er van bewust dat deze uitspraak niet voor de volle 100% aan altruistische motieven is ontsproten. We hebben dan ook een beetje koeltjes gereageerd.

Er zit misschien een grammetje eigenbelang in een verborgen hoekje. Toch ben ik blij met de moed en de redelijkheid van de PvdA om een keus voor ons te doen. We verschillen in de Tweede Kamer nogal eens van mening, maar blljkbaar vindt de PvdA dat dat wat ons bindt belangrijker is dan dat waar we in verschillen. Ons bindt onder, andere

solidariteit met de zwakken ln binnen- en buitenland,

een kritische houding tegenover de technologische ontwikkeling en de invloed daarvan op natuur en milieu, en

een beleld gericht op ontwapening en vrede.

Over verschillen tussen ons en de PvdA zal ik dadelijk nog spreken.

Oe verklarlng van de PvdA vraagt om een antwoord. Op het februaricongres zult u zich daarover moeten uitspreken. Ik verwacht dat u geen behoefte zult hebben om deel te gaan nemen aan een regering samen met CDA en VVD.

We zullen zien in februari. Lang voordien zal het Hoofdbestuur een voorstel formuleren, naar het zieh laat aanzien in grote eensgezindheid met de Kamerfracties.

Er wordt D'66 onduidelijkheid verweten (want men moet toch iets). Onduidelijkheid over samenwerking met wie en met wie niet. Die duidelijkheid zal er zijn, ruimschoots voor de verkiezingen.

Nog twee andere invalshoeken worden geregeld geprobeerd als het gaat over duidelijkheid.

- We hebben geen etiket, geen heilig beginsel, geen toverwoord door het noemen waarvan ineens alle lichten aangaan. Liberaal of socialistisch, of christelijk, of radicaal, of communistisch.
- We weigeren om nuances weg te laten, om de problemen met gebruikmaking van alleen wit en zwart te schilderen.

Deze beide onduidelijkheden samen, geen beginsel en wel nuances, schildert men als CDA zonder C. Dus DA, De Andere, en tegen het succes van die andere, die nieuwe, die eigentijdse partij loopt men vertwijfeld storm.

De werkelijkheid is natuurlijk dat noch het Nederlands socialisme, noch het Nederlands liberalisme een uit het beginsel voortkomend antwoord heeft op de problemen van onze tijd.

De visies van de democratie in de welvaartsstaat, voor dat probleem is het socialisme niet ontworpen.

De heerschappij van de technologie In de welvaartsstaat, voor dat probleem is het liberalisme niet ontworpen,

Het is dan ook niet te verwonderen, en ook geen schande, dat PvdA en VVD koortsachtig zoeken naar nieuwe wegen, die maar niet uit hun beginselen schijnen te willen ontspruiten. Over het CDA praat ik maar niet, want ik ben te zeer met chrlstelijke beginselen groot geworden om niet te weten dat christelijke inspiratie kan leiden naar geweld en naar geweldloosheid, naar bezit en naar verdeling, naar knechting en naar vrijheid.

Gisteren heeft het congres het meerjarenprogramma over het sociaal-economisch beleid vastgesteld. Daar staat heel wat in. Er mogen in dit hoofdstuk dan geen bladzijden aan zijn gewijd om een meeslepende beschouwing te houden over sociaal-economische ontwikkelingen in het verleden en toekomst, wie het stuk, met de amendementen, nog eens goed leest kan constateren dat het realistisch, concreet en vooruitgaand,

progressief is.

Ceen verwachtingen over groei die er niet komt, zoals in de programma's van de andere partijen. Geen berekeningen over te scheppen arbeidsplaatsen die zo onzeker zijn dat ze aan misleiding grenzen. Geen illusies over oplossingen voor

-

de korte termijn, die er helaas nu eenmaal niet zijn.

Wel een consequent doortrekken en versterken van een lijn die we al jaren volgen, en waarin nu eindelijk anderen ons volgen, namelijk die van vernieuwing en herstructurering van de Nederlandse industrie, door een combinatie van maatregelen, om op die manier, zonder te ingrijpende consequenties voor de inkomens van de laagstbetaalden, in de jaren tachtig tot economisch herstel te komen.

Realistisch, maar ook concreet.

Lees nog maar eens na wat we hebben besioten over hellige huisjes als pensioenen, trendvolgers en arbeidsverdeling.

WiJ beloven geen extra arbeidsplaatsen in de quartaire sector die we in 1982 nlet meer kunnen financieren. We richten ons, zoals we de laatste tien Jaar hebben gedaan, op versterking van de industriele structuur, binnen de grenzen die milieu en grondstoffenschaarste stellen, opdat we daaruit later een versterking van de quartaire sector kunnen betalen

We richten ons op concurrentie nlet voornamelljk op het gebied van de prijs van produkten, maar op het gebied van kwaliteit, service en geavanceerde technologie.

Een beleid in beweging, een progressief beleid ook.

D'66 bouwt geen elementen in het beleid die leiden tot polarisatie in het bedrijfsleven. Integendeel, wij streven naar een verkleining van het verschil tussen werkgevers en werknemers, een verschil dat op den duur zou moeten wegvallen.

Van die filosofie is het hoofdstuk over het sociaal-economisch beleid doortrokken. Maar een sociaal-economische visie hebben we niet, zeggen onze politieke tegenstanders, en ik heb het waarachtig wel eens gedachtenloos horen na-mompelen door niet terzake kundige partijgenoten.

Ik keer de beschuldiging om.

Noch het socialisme, noch het liberalisme heeft adequate antwoorden gegeven op de

economische crisis waar we mee zitten, en hun woordvoerders zullen zich daarvoor in de verkiezingsstrijd moeten verantwoorden . Vier-en-een-half Jaar beieid gedomineerd door een socialistische visie, in mei a.s. drie-en-een-half jaar liberaal puinruimen, en al die tijd het CDA medeverantwoordelijk - waar heeft ons dat gebracht ? Maar in één ding vinden de dames en heren elkaar, namelijk dat D'66 geen sociaal-economische visie heeft, de enige partij die de hele 70-er jaren door een consequente koers heeft gevolgd.

Ik mag de partij niet zo hardnekklg verdedigen tegen beschuldigIngen, hoor ik vaak. Goed, dan zal ik aanvallen door de PvdA en de VVD een paar verhelderdingen te vragen over hun sociaal-economische visie en vooral de praktische uitwerking daarvan.

Vragen aan de PvdA.

1) Produktiemiddelen in handen van de gemeenschap Is een socialistisch ideaal. Welke stappen zijn de laatste 10 jaar ondernomen om dat ideaal dichterbij te brengen ?

Of is alle bureaucratie die er mee gepaard gaat toch niet zo ideaal?

2) Hoe moet ik verklaren dat Den Uyl als minister van Economische Zaken meer dan enige minister voor hem, machtsconcentratles in het bedrijfsleven door fusies heeft bevorderd, terwijl de liberaal Langman de eerste minister van Economische Zaken was die de gedachte van maatschappelijke sturing van Investeringen inhoud gaf door de SER In te voeren ?

3) Hoe denkt de PvdA extra arbeidsplaatsen in de quartaire sector te betalen na '81 ? Blljven we daarvoor extra aardgas verkopen ? En als de aardgasbaten terug gaan lopen, wat binnen afzienbare tijd het geval is ? En wat doen we met die arbeidsplaatsen ? Is, om Hans Weijers en Walter Zegveld te citeren, de welzljnssector de praktische vertallng van een socialistisch Ideaal ? Of hebben Illich en Achterhuis gelijk, die zeggen dat we op weg zijn naar een half totalitaire samenleving, waarin beroepskrachten eerst onze problemen opsporen, vervolgens procedures ontwerpen om ze op te lossen, en ons tenslotte dwingen om ' volgens die procedures en richtlijnen te leven ?

4) Waar legt de PvdA de volgende regeerperiode de prioriteit:

bij versterking van de industriele structuur,

bij handhaving van de koopkracht,

bij arbeidstijdverkorting,

bij forse groei van de quartaire sector,
of bij alles een beetje ?
Bij de VVD is het verschil tussen leer en leven nog
veel groter.

1) Het liberalisme van de VVD heeft groot vertrouwen in de ongestoorde werking van het marktmechanisme. (Mij ontgaat hoe dat is te rijmen met het principielere uitgangspunt van ontplooiingsmogelijkheden voor het individu, nar dit terzijde.)

Bij een ongehinderd marktmechanisme past de opvatting dat de sturende rol van de overheid gering moet zijn en de omvang van de collectieve voorzieningen beperkt. Tot zover klopt het. In '77 wilde Wiegel / 18 mlljard bezuinigen op de overheidsuitgaven.

Intussen is de economische groel nog zwaar tegen- gevallen, dus zouden, in de VVD-filosofle, die bezuinigingen elgenlijk nog veel groter moeten zijn. En wat is de praktijk? Na 3 jaar vice-prcmierschap van de heer Wiegel heeft het kabinet nog geen / 10 mlljard bezuinigd. Er kwam onverdachte steun voor de VVD, van de - minister van Financien, maar Andriessen kon alléén vertrekken, nagewuifd door de liberale bezuinigers. En de collectieve lastendruk steeg gewoon door, tot 66% van het nationaal inkomen. Leve de liberale visie, een visle die het best wordt omschreven met: blijf zitten waar je zit en verroer je niet.

21 Hoe moeten we verklaren dat in een kabinet met de VVD, die immers de overheidsfinancien wilde saneren, het structurele begrotingsbeleid is losgelaten, de schulden

last van de overheld gigantisch is toegenomen en grappen zijn bedacht als onderuitputtlng?

3) Hoe liberaal is het om onderwijsvoorzienlngen te laten betalen door werkers in het onderwijs?

4) Bestek '81 ging uit van economisch herstel door globale lastenverliohtlng voor het bedrijfsleven. Ondanks Bestek '81 staan nu talloze bedrijven aan de rand van de afgrond. 'Ga maar', zegt de VVD, 'zonder Bestek waren ze er al ingetuimeld' en ze blijven hetzelfde medicijn propageren.

D'66 is voorstander van de combinatie van globale kostenmatiging en een specifiek sturend structuurbeleid.

We worden daarin gesteund door het recente WRR-rapport over de toekomst van de Nederlandse industrie.

Waarom blijft de liberale economische filosofie toeven in de vorige eeuw? Ziet de VVD niet dat Japan, Duitsland en zelfs het door en door liberale Amerika miljarden stoppen in technologisch hoogwaardige activiteiten? Een beleid van uitsluitend kostenmatiging, hoe nodig op zichzelf ook, zal geen economisch herstel bewerkstelligen. Daarnaast moeten overheidsmiddelen worden gebruikt om de perspectiefloze industríele structuur van ons land te verbeteren. Steeds meer economen zijn het daarmee eens.
Ik begrijp niet dat een partij die zoveel waarde hecht aan een gezond bedrijfsleven bij deze denkwijze zover achterloopt.

Tijdens de algemeen politieke en financíele beschouwingen in de Kamer is gebleken dat een ruime meerderheid daar voorstander is van een loonmatiging van méér dan 2* onder de 8, genoemd in de mi ljoenennota. De opvattingen over het koop- krachtbeeld lopen uiteen, maar niet dramatisch. Nul voor de mínima, Zeggen PvdA en D'66, min één zegt het CDA. Ook over de manier waarop dit inkomensbeeld wordt bereikt bestaan verschillen van inzicht, waarbij D'66 en het COA het redelljk eens bleken. Aftopping van prijscompensatie, korten van prijscompensatie, verlaging van belastingen, korten op de basispremie van de WRR, een luxetarief in de BTW, ik ga hier niet alle elementen uitpluizen.
Punt van overeenstemmlng tussen PvdA, COA en D'66: er moet ruimte zijn voor een arbeidsplaatsenstrategie waar de vak- beweglng greep op krijgt,

Het resultaat in de Stichting van de Arbeid is bedroevend. Men heeft de standpunten naast elkaar gelegd en geconstateerd dat ze niet op elkaar passen. Wat een verrassing. Aantasting van de prijscompcnsatie: onbespreekbaar, zegt de FNV. Een arbeidsplaatsengarantie: onmogelijk, zegt het VNO. Jammer, zegt de regering, ga heen en word warm. Of liever: koel af. Wij zullen eens gaan peinzen over een loonmaatregel.

Onze fractie heeft in april op goede gronden voor een loonmaatregel gestemd, op voorwaarde dat die op 31 december '80 zou aflopen. Ik zou het een tragisch fiasco voor heel politiek Nederland vinden als er nu prompt een nieuwe loonmaatregel nodig zou

zijn.
Het parlement heeft gesproken, en deze keer niet eens
onduidelljk, de economische sltuatie is duidelljk, name- lijk duidelijk siecht, de werkloosheid stijgt naar een vooroorlogs niveau, er is een accoord nodig, geen polarisatie. Mijn advies is: terug naar de onderhandelings- tafel, waarblj alles bespreekbaar is. Aantasten van de prijscompensatle, arbeidsplaatsenplannen, werkgelegenheldsfondsen, alles. Dan zou ik wel eens willen zien of - als er een accoord wordt bereikt - de achterbannen van werkgevers en werknemers en van politieke partijen zo'n accoord durven afwijzen.

Tijdens de algemene beschouwingen heb ik, namens onze fractie, de regeringspartijen uitgenodigd er over na te denken of het geen landsbelang is als er vervroegde ver- kiezlngen zouden komen. De begroting '82 zou dan door een ander kabinet kunnen worden voorbereld.
Ze hebben niet meteen ja gezegd, maar wat niet is kan komen. Het vaticaan is ook aan het uitzoeken of Galillei qelijk had dat de aarde om de zon draait.

Is het kabinet dan zo slecht? Ach, alles is relatief. Als Van Agt in het buitenland is worden we allemaal een beetje zenuwachtig. Dan krljgt hij zo'n kernenergieke gloed in z'n ogen, dan moet er ineens een Dollardhafen komen, of een Japans hotel verplaatst. En hoe verder weg hij is, hoe zekerder hij weet dat hij premier wil blijven. Op Schiphol ziet alles er weer anders uit, en wij halen opgelucht adem. Alles is relatief.

Er zijn dingen waar ik geen touw aan kan vastknopen.
Het kabinet wil een droge Markerwaard om er drie kern- centrales neer te zetten geloof ik, maar in het CDA- ontwerpprogramma willen ze een nat Markermeer en géén nieuwe kerncentrales. Hoe zou dat nou zitten ? Wordt zoiets nou ingebouwd om straks een conflict met de VVD te kunnen maken ? Politiek is een deksels ingewikkeld vak.

Ik ga niet verder in op het kabinetsbeleid, over de sociaal-economlsche problematiek heb ik gesproken en voor de rest is er niet veel te melden. Het beleid is geen enkel jaar inspirerend geweest, al hebben we er op onderdelen soms mee kunnen instemmen.

Moreel gezien stond het kabinet zeer zwak toen het zgn. voorbehoud ten aanzien van de produktie van 572 kernwapens in het NAVO-communiqué niet voorkwam, U herinnert zich dat het was ln dezelfde week dat met een minimaal knalletje de zeepbel

van de loyalisten uit elkaar spatte.

Nooit eerder heb ik de verantwoordelijkheid die D'66 draagt zo sterk gevoeld als nu. Dat heeft natuurlijk te maken met onze enorme groei, met de naderende kabinets-formatle, met de economische crisis, met de nieuwe, voort- woekerende kernwapens. Maar er is meer dan dat.

We gaan straks de verkiezingen in, en D'66 heeft ver- wachtingen gewekt. In veel opzichten staan we op een breekpunt van tijden, zijn we In een fase waarin de tra-ditionele partijen zich de uit hun beginselen voort- vloeiende oplossingen zien ontglippen.

Wat hebben wij dan te bieden ? Hebben we wel iets te bieden, of hebben we alleen onze groei, ons succes, onze redelljkheid, onze moderne aanpak ?

Elida Wessel maakte me attent op de oratie van prof. Lea Dasberg, getiteld Pedagogie in de schaduw van het Jaar 2000.
Ik citeer daar uit:

'Het ziet er naar ult dat we alle identificatiemoge- lijkheden voor kinderen (..) hebben verboden: vader worden is autoritair, moeder worden is ongeemancipeerd, een held die het vaderland redt is reactionair, het geloof verspreiden is opium uitdelen aan het volk, een uitvinder worden in ongeoorloofde prestatiedrang, succes en roem wijzen op verfoeilijke wedijver, zieke mensen beter maken is bevordering van de overbevolking, een actieve rol in het bedrijfsleven is meewerken aan de groel waar onze wereld aan ten onder gaat. Wat stellen we kinderen in het vooruitzicht als ze hun best doen ? Waar kan een kind dan nog naar verlangen, waar kan het nog nleuwsglerlg naar zijn, waar kan het zich nog voor inzetten ?

Het is niet genoeg als D'66 de verkiezingen ingaat met een consistente sociaal-economische visie, en ook voor de andere onderwerpen van beleid met een uitgewerkt verkiezingsprogramma. Er is meer nodig. We zullen moeten overbrengen dat er toekomst is, dat er hoop is, dat het de moeite waard is mee te werken aan een samenleving waarln iedereen de kans krijgt er echt bij te horen.

Want zo'n samenleving hebben we nog niet en die is er ook nooit geweest. Eerst was een deel van de mensen te arm om er bij te horen. Daarna konden de mensen klein worden gehouden door historische machtsstructuren. En toen die de afgelopen vijftien

jaar gaandeweg werden geslecht, werden we de slaaf van de technologie, die contacten tussen mensen onderling en tussen mens en natuur verstoort.
De nieuwe, onmacht producerende armoede, zegt Illich.

De mensen, zeker de jonge mensen, zitten niet te wachten op meer welvaart, of op meer welzijnswerkers, of op een langere leerplicht. Ze wachten op een perspectief.

Ons verkiezingsprogramma, en onze toespraken en hoe we ons ook tot anderen wenden, zullen duidelljk moeten zijn over politieke keuzen, zeker. Wie op ons stemt moet weten op welk beleid hij stemt. Maar dat programma en die toespraken zullen vooral perspectief moeten bieden.

't Is tragisch om in deze tijd kind te zijn, hoor je wel zeggen. Wat hebben onze minderen voor toekomst ?
Ik vind dat belachelljk. Nooit waren de keuzemogelijkheden zo groot als vandaag. Nooit was de bewegingsvrijheid zo groot, zowel topografisch als geestelijk.
En wie denkt dat er geen taak meer is, niks wat de moeite waard is om je voor in te zetten, moet maar eens gaan kijken in de hoorn van Afrika, of dichterbij (iets heel anders) bij de zeehonden in de Waddenzee, of bij de tien- duizenden vereenzaamden in de grote steden.

Niks te doen ? Voor het eerst in de geschiedenis zljn de middelen om iets te doen aanwezig, is er de materiele ruimte en de geestelljke ruimte.
Als wij niet naar de bevolklng vertalen dat er toekomst is,
als we de Jeugd niet kunnen motiveren om de ruimte die
ze hebben, als nooit Jeugd voor hen heeft gehad, te ge-
bruiken voor een zinvol leven,
als we het doemdenken niet kunnen doorbreken,
als we begrlppen als plicht en verantwoordelijkheid en
vrijheid en tolerantie en solidariteit geen eigentijdse,
perspectiefrijke inhoud kunnen geven,
dan falen we, ook al halen we straks 20 zetels.

Honderdzevenenveertig mensen hebben zich kandidaat ge- steld voor de Tweede Kamerverklezingen. Ze zullen het niet allemaal halen. Maar dat ze bereid zijn de idealen van D'66 uit te dragen en eventueel vanuit die idealen het volk te vertegenwoordigen, dat

alleen al vervult mij met hoop.

Democraten, er is werk te doen. Drie Jaar geleden deden we het met z'n driehonderden, nu met z‘n zeventienduizenden. Drie jaar geleden was er alleen nog maar een vonk, nu is er een groot vuur, waaruit een brede stroom energie de inspiratie kan losmaken waardoor er weer polltiek en maatschappeliJk perspectlef komt.
De aanvallen van allen die ons een bedreiging vinden zullen toenemen. Ze zullen stuklopen op ons enthousiasme.